

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Підлужна Г. В.

кандидат педагогічних наук,

доцент, доцент кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
Житомирського державного університету імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Сучасна епоха створила потребу в новому типі особистості, здатної самостійно приймати рішення, свідомо здійснювати свій вибір, гнучко реагувати на зміни обставин. До вирішальних чинників розв'язання цих завдань належить розвиток креативності в дітей та молоді на різних вікових етапах.

Початкова школа закладає основи загальноосвітньої підготовки людини. Пріоритетне її завдання на сучасному етапі – не лише сформувати в учнів певну кількість знань, загальнонавчальних умінь та навичок, але й забезпечити подальше становлення особистості, розвиток її розумових здібностей, а передусім – навчити самостійно й творчо мислити.

Проведений аналіз науково-методичної та психологічної літератури дає можливість констатувати, що на сьогодні накопичений вагомий досвід у формуванні творчих здібностей учнів. Зазначену проблему досліджувала значна кількість зарубіжних і вітчизняних учених та педагогів (Н. Архипкіна, І. Барташнікова та О. Барташніков, Д. Богоявленська, Г. Костюк, Н. Максимова, О. Митник, В. Моляко, Л. Порох, О. Савченко, К. Торшина, О. Яковлева та ін.). Предметом дослідження стали креативність та її діагностика, психологія художньої творчості, розвиток творчої уяви школярів, вплив емоційних ситуацій на творчу діяльність учнів тощо. При цьому питання розвитку креативності молодших школярів на уроках літературного читання залишається недостатньо вивченим, хоча саме ці уроки мають широкі можливості для

розвитку творчої особистості молодшого школяра. Розвиток творчої діяльності учнів на основі прочитаного – нова змістова лінія в структурі програми з літературного читання для початкових класів, своєчасність появи якої є безсумнівною. Однак практика свідчить, що її реалізація часто викликає труднощі у вчителів, особливо – початківців. Актуальність порушеної проблеми зумовила вибір теми нашої публікації. Мета статті – надання методичної допомоги вчителям та студентам-практикантам у розвитку креативності молодших школярів шляхом використання творчих вправ на уроках літературного читання.

Психологічна наука розглядає здібності як властивості індивіда, що є передумовою успішного виконання ним певних видів діяльності. Творча здібність, або креативність, – це здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Проте якими б феноменальними не були здібності, поза діяльністю вони розвиватися не можуть. Про це говорять висновки вчених, що ґрунтуються на численних дослідженнях. Зокрема, відомий психолог Н. Лейтес зазначає: "Здібності існують тільки в розвитку. ... Здібність не існує поза конкретною діяльністю людини, а формування її відбувається в умовах навчання й виховання..." [2, с. 39].

Підготовка вчителя до розвитку в молодших школярів творчих здібностей на уроках літературного читання передбачає дотримання наступних етапів:

1) окреслення для учнів кожного класу конкретних цілей щодо формування в них творчих здібностей; 2) визначення в підручниках для читання текстів, які дозволяють цілеспрямовано формувати креативність; 3) введення в зміст уроків літературного читання творчих завдань, які стимулюють розвиток літературно-творчих здібностей.

Аналіз науково-методичної літератури, вивчення передового педагогічного досвіду та врахування результатів власної багаторічної роботи в початковій школі дозволили нам визначити найбільш ефективні види вправ, спрямованих на розвиток креативності учнів на уроках літературного читання, на яких зупинимося докладніше.

Значну кількість творчих вправ можна запропонувати школярам на основі текстів, що передбачені для вивчення в підручниках з читання. Наприклад: доповнення та перебудова тексту (опис подій, які могли передувати зображенням; розширення змісту оповідання новим епізодом; вигадкування нових обставин сюжету; складання нового закінчення оповідання, казки); прогнозування можливого розвитку подій, передбачення змісту твору на основі заголовка, ілюстрації, читання першого й заключного абзаців тексту; словесне малювання та "екранізація" прочитаного; складання творчих переказів; добір римованих слів, доповнення рядків віршів; складання "Сенкана", "Кубування", "Гронування" та ін.

Ефективними є також креативні вправи, які можуть мати лише опосередковане відношення до тексту, що вивчається. Це складання казок, віршів, лічилок, загадок тощо (за аналогією, за опорою та без неї); інтерактивні творчі вправи ("Побажання", "Сам про себе", "Мікрофон" та ін.); літературно-творчі ігри. Розглянемо методику використання окремих творчих вправ на уроках літературного читання в початкових класах.

"Кубування" є "стратегією" навчання, яка допомагає творчо розглянути предмет чи явище з різних сторін. Утвореним групам із 5–6 учнів (3–4 кл.) пропонується розглянути куб із написаними на його гранях вказівками:

1. *Опишіть це.* Розгляньте уважно об'єкт (можливо, лише уявний) та опишіть.
2. *Порівняйте це.* На що це схоже?
3. *Встановіть асоціації.* Що спадає вам на думку у зв'язку з цим?
4. *Проаналізуйте це.* Скажіть, яким чином це зроблено. Вам не обов'язково це знати. Ви можете це вигадати.
5. *Знайдіть застосування цьому.* Яким чином це може бути застосовано?
6. *Запропонуйте аргументи за або проти цього.* Займіть певну позицію. Використовуйте різні аргументи. Учням пропонується викласти на папері думки на задану тему впродовж 5–10 хв. Далі відбувається презентація робіт (виступи доповідачів з кожної групи) та підведення загальних підсумків роботи [4, с.70].

Стимулюють креативне мислення й літературну творчість молодших школярів наступні вправи:

"Біном фантазії" (2–4 кл.). Учням пропонуються два слова, виокремлені з мовного ряду, в якому вони звичайно фігурують. Цікавий новий образ може з'явитись, якщо дібрати слова, між якими є певна змістова дистанція. Наприклад, "шафа" й "собака". Діти мають поєднати їх у словосполучення. Це активізує творчу уяву, і в результаті виходить єдине фантастичне ціле. Запропоновані слова можуть бути поєднані по-різному: *шафа собаки, собака на шафі, собака в шафі*. Кожне з цих поєднань може слугувати основою для вигадування конкретних ситуацій, за якими потім створюється казка.

"Казка навиворіт" (3–4 кл.). Ця вправа ефективна не тільки для розвитку навичок пародіювання. З її допомогою визначається вихідна позиція для вільної розповіді, яка розгортається в будь-якому напрямку, часто – у несподіваному. Наприклад: *Попелюшка – зла, нечемна дівчинка. Не допомагає добрій мачусі, знущається над лагідними, покірними зведеними сестрами тощо.*

"Плюс один" (2–4 кл.). Учні мають розповісти вже відому казку, додавши до її змісту ще один об'єкт, якого не було раніше. Наприклад: *три ведмеді, дівчинка, будиночок, три чашки, три стільці, три ліжка, слон.*

"Кодувальники" (3–4 кл.). Керівник гри (а надалі й усі гравці) називає пари предметів, які "кодують" якийсь третій задуманий ним предмет, і пропонує учасникам гри відгадати задумане. Наприклад, задумавши *"фонтан"*, говорить: *"дерево" й "злива"*. Перемагає той, хто поряд із задуманим предметом назве найбільше число інших несподіваних предметів і чітко обґрунтує свої відповіді.

"Запитайлик" (2–3 кл.). Учитель називає будь-які два предмети, наприклад, *"м'яч" і "кіт"*. Учасникам гри необхідно скласти якомога більше різноманітних запитань, у яких обов'язково використовуються ці слова. При цьому запитання мають бути по можливості незвичайними, іноді смішними. Наприклад, діти можуть скласти запитання: *"Чи грають коти у футбол?"; "Якщо кіт буде багато їсти, то стане круглим, як м'яч?"* та ін.

Зауважимо, що, пропонуючи школярам творчі вправи, необхідно керуватися системним підходом. Він полягає в тому, що вправи мають проводитись регулярно, розташовуватись у певній послідовності, на основі принципу наступності й становити собою цілісну сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів.

Відомо, що основу творчої діяльності складає *взаємодія інтересу й радості*, тому в процесі розвитку креативності дуже важливими є педагогічна тактовність і толерантність учителя. Необхідно, щоб він заохочував дітей до творчості, стимулював нестандартні й цікаві рішення, а потім разом із дітьми оцінював їх рівень і якість.

Отже, одним із головних завдань учителів початкової ланки сучасної школи є розвиток креативності молодших школярів як необхідної умови вдосконалення особистісних якостей і підготовки дитини до свідомої, продуктивної та творчої діяльності в майбутньому.

Література:

1. Архипкіна Н. Креативність та її діагностика / Н. Архипкіна // Психолог. – 2003. – № 4. – С. 15–17.
2. Лейтес Н. С. К проблеме сензитивных периодов психического развития человека / Н. С. Лейтес // Принципы развития в психологии. – М. : Просвещение, 1978. – 202 с.
3. Савченко О. Розвиток творчої діяльності учнів на уроках літературного читання / О. Савченко // Почат. шк. – 2016. – № 8. – С. 10–15.
4. Стіл Д. Методична система "Розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів" : посібники 1–2 / Д. Стіл, К. Мередіт, Ч. Темпл – К. : Інтелект, 1998. – 76 с.
5. Торшина К. А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии // Вопросы психологии. – 1998. – № 4. – С. 123 – 133.